

ΔΕΛΤΙΟ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τόμος 30ος, Ιανουάριος- Ιούνιος 2012, Ετος 40ο

ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ

ΔΕΛΤΙΟ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τόμος 30ός, Ιανουάριος - Ιούνιος 2012, Έτος 406
(τό παρόν τεῦχος τυπώθηκε τόν Ιούνιο τοῦ 2015)

*Οτφρηντ Χόφιους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ότιφρηντ Χόφιους	
Έκδοτικό σημείωμα (Σταῦρος Ζουμπουλάκης)	7
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΑΚΟΛΗΣ	
Ότιφρηντ Χόφιους: Μιά περιήγηση στό βίο και τό έργο του.....	9
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΑΤΜΑΤΖΙΔΗΣ	
Ο καθηγητής "Ότιφρηντ Χόφιους ως έρμηνευτής της Καινῆς Διαθήκης.....	30
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΤΑΡΤΖΗΣ	
Δασμός και καταλλαγή.	
Κριτική θεώρηση του έργου του καθηγητή "Ότιφρηντ Χόφιους	38
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΣ	
Η χριστολογία του "Ότιφρηντ Χόφιους	48
ΟΤΦΡΗΝΤ ΧΟΦΙΟΥΣ	
Τό έρώτημα περί του «Ιστορικοῦ Ἰησοῦ» ως θεολογικό πρόβλημα.....	60
σελ	
Άρχιμ. ΣΑΒΒΑΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ	
Ἐξωβιβλικές μαρτυρίες ὀνομάτων, φράσεων και θεσμῶν ἀπό τὴν ἀρχαία Αἴγυπτο και τὴν ἀρχαία Οὐγκαρίτ στήν Παλαιά Διαθήκη.....	86
σελ	
Βιβλιοκρισίες	
Reza Aslan, Zealot: <i>The Life and Times of Jesus of Nazareth</i> , Random House, Νέα Υόρκη 2013, σ. 336 (Σωτήριος Σ. Δεσπότης)	105
Colm Tóibín, <i>The Testament of Mary</i> , Viking, Νέα Υόρκη 2012, σ. 104 (Σωτήριος Σ. Δεσπότης)	107
Alois Prinz, <i>Jesus von Nazaret</i> , Gabriel Verlag, Σπουτνικάρδη 2013, σ. 304 (Σωτήριος Σ. Δεσπότης)	108

ΟΤΦΡΗΝΤ ΧΟΦΙΟΥΣ:
ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΟ ΒΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Χρῆστος Καρακόλης
άναπληρωτής καθηγητής στή Θεολογική Σχολή του ΕΚΠΑ

Πώς μπορεῖ κανείς να άποτιμήσει μέσα σέ περιορισμένο χρόνο όλοκληρη τή ζωή και τό έργο όποιουδήποτε δημιουργικού άνθρωπου, μέ επαρκή πληρότητα; Και μάλιστα νά τά κοινωνήσει, ζωή και έργο, σέ ένα κοινό πού δέν γνωρίζει προσωπικά τόν έν λόγω άνθρωπο; Μία τέτοια προσπάθεια θά αναμενόταν νά είναι: έκ προοιμίου καταδικασμένη σέ άποτυχία. "Άν δέν είναι, άν έχει έλπιδες νά έπιτύχει, αύτό όφελεται όχι τόσο στίς νύξεις και στίς έν γένει άποσπασματικές πληροφορίες, όσο στή δυναμική πού έχει ή άφήγηση νά κοινωνεῖ στόν άποδέκτη της όχι μόνον δσα δ άφηγητής ρητά άναφέρει, άλλα και πολλά άκριμη, ίσως μάλιστα και περισσότερα από δσα αύτός συνειδητά ύπονοε.¹

"Ελπίζοντας λοιπόν ότι μέσω τής άφήγησης ή άποσπασματικότητα θά περιοριστεῖ και οι παρατιθέμενες πληροφορίες θά συντεθοῦν άπό τούς άποδέκτες της σέ ένα ένια-αίο δλο, άποτολμώ μιά συνοπτική παρουσίαση τής ζωῆς, τού έργου και τής σκέψης τού δμότιμου καθηγητή τής Εύαγγελικής Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Eberhard-Karls τής Τυβίγγης Ότφρηντ Χόφιους.

Σημειώνω τέλος προλογικά δτι ή παρουσίαση αύτή, δπως και κάθε άφήγηση, φέρει ύποχρεωτικά τό προσωπικό στίγμα τού παρουσιαστή-άφηγητή της και έχει ώς έκ τούτου, σέ όρισμένα τουλάχιστον σημεῖα της, έντονο τό στοιχείο τής ύποκειμενικότητας. Άναπόθευκτα λοιπόν ή παρουσίαση αύτή δέν άποτελεῖ άπλως μιά καταγραφή τών σημαντικών γεγονότων τού βίου, τών δημοσιεύσεων και τών

¹ Βλ. σχετικά μέ τή δύναμη τής άφηγησης, πού μπορεῖ νά ύπερβαλνε τίς προθέσεις ή τίς ίκανότητες τού άφηγητή, H. Porter Abbott, *The Cambridge Introduction to Narrative*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ 2008, σ. 44 κ.έ.

ιδεῶν τοῦ "Οτφρηντ Χόφιους, ἀλλά ἐπιπλέον καὶ μιὰ καταγράφῃ, δχι ἵσως πάντοτε ἐνσυνείδητη, τῆς ἐντύπωσης πού ἔχει δημιουργήσει καὶ τῆς ἐπιδρασης πού ἔχει ἀσκήσει στὸν ὅμιλοντα ἡ εἰκοσαετής γνωριμία καὶ προσωπικὴ ἐπαφή του μέ τὸν τιμώμενο καθηγητή.

* * *

"Ο "Οτφρηντ Χόφιους γεννήθηκε τό 1937 στήν πόλη Ζηγγκεν (Siegen), βόρεια τῆς Φρανκφούρτης καὶ σέ περίπου ἵση ἀπόσταση ἀπό τίς πόλεις Βόννη, Κολωνία, Ντύσσελντορφ καὶ Ντόρτμουντ. Στήν πόλη αὐτή ἔζησε τά πρῶτα είκοσι χρόνια τῆς ζωῆς του, τά ὅποια σημαδεύτηκαν ἀπό τή φρίκη τοῦ πολέμου. "Ο πατέρας του στρατεύτηκε κατά τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ ἐστάλη στὸ ρωσικό μέτωπο. Ἐκεῖ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ἀφέθηκε τελικά ἐλεύθερος νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα καὶ τήν οἰκογένειά του μόνο μετά τὸν τερματισμό τοῦ πολέμου. "Ηδη βέβαια ἡ οἰκογένεια Χόφιους εἶχε προσχωρήσει στή λεγόμενη «Ομολογοῦσα Ἐκκλησία» (Bekenntende Kirche), δηλαδή στήν «ύπόγεια» Εὐαγγελική Ἐκκλησία, ἡ ὅποια ἀρνοῦνταν νά ἀκολουθήσει τήν ἐπίσημη Εὐαγγελική Ἐκκλησία τῆς Γερμανίας πού εἶχε συμβιβαστεῖ μὲ τό ναζιστικό καθεστώς.² Ή ἐντύπωση πού προκλήθηκε στόν μικρό "Οτφρηντ ἀπό τά βιώματα τοῦ πολέμου, ἀλλά καὶ ἀπό τήν ἥθική ἀντίσταση τῆς οἰκογένειάς του στό ἀντιχριστιανικό ναζιστικό καθεστώς ὑπῆρξε καθοριστική γιά τή μετέπειτα πολιτική ἰδεολογία καὶ στάση του. Ἀπό πολὺ ναρίς γίνεται συνειδητός εἰρηνιστής, ἀντιτίθεται μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους Γερμανούς νέους τῆς ἐποχῆς του στήν ἐπανδρυση τοῦ δυτικογερμανικοῦ, πλέον, στρατοῦ καὶ στόν ἐπανεξοπλισμό τῆς Δυτικῆς Γερμανίας. Φυσικά ἀρνεῖται τή στράτευση, ἐνώ ἀργότερα ἀναπτύσσει πέρα ἀπό τά πάγια αιτήματά του γιά εἰρήνη καὶ κοινωνική δικαιοσύνη, καὶ οἰκολογικές ἐπιπλέον ἀνησυχίες.

"Αλλά ἂς ἐπιστρέψουμε στά παιδικά καὶ ἐφηβικά χρόνια τοῦ καθηγητῆ Χόφιους, τά ὅποια χαρακτηρίζονται ἀπό δύο μεγάλες ἀγάπες: τήν ἐκκλησία καὶ τό σχολεῖο. "Ο πατέρας του ἀνήκει στό συμβούλιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας τῆς περιοχῆς πού ζεῖ ἡ οἰκογένειά του καὶ ὁ Ἰδιος ὁ μικρός Οτφρηντ θεωρεῖ τήν ἐκκλησία σάν δεύτερο σπίτι του. Η πίστη γιά αὐτόν ἥταν κάτια τό εὐτελέστα, κάτι τόσο σύμφυτο

² Βλ. ἐνδεικτικά U. Schneider, *Die Bekennende Kirche zwischen «freudigem Ja» und antifaschistischem Widerstand: Eine Untersuchung des christlich rezipierten Widerstandes gegen den Faschismus unter besonderer Berücksichtigung der Bekennenden Kirche in Kurhessen-Waldeck und Marburg*, Brüder-Grimm, Κάσσελ 1986· K. Geuder, *Im Kampf um das Glauben: Wie ich die Bekennende Kirche erlebte. Erinnerungen und Dokumente aus der Zeit des «Dritten Reichs»*, Σβάνφουρτ 1982.

μέ τήν ίδια τήν υπαρξή του, πού ἀκόμη καὶ στά ἀνήσυχα ἐφηβικά χρόνια οὐδέποτε τοῦ πέρασε ἀπό τό μυαλό νά ἀμφισβητήσει. Τότε εἶναι πού ἡδη τοῦ δημιουργεῖται ἡ ἔντονη ἐπιθυμία νά γίνει ποιμένας τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας. Μέ αὐτήν τήν προοπτική θά ἐγγραφεῖ στόν κλάδο τῶν ἀρχαίων γλώσσων τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ζῆγκεν. Στό Γυμνάσιο αὐτό θά διδαχθεῖ ἐπί ἐννέα ἑτη λατινικά, ἐπί ἔξι ἑτη ἀρχαῖα Ἑλληνικά καὶ ἐπί τρία ἑτη ἑβραϊκά. Τά πρῶτα ἀρχαιοελληνικά κείμενα πού μελέτησε ἥταν τοῦ Ξενοφῶντος, ἐνῶ ἀκολούθησαν κείμενα τῶν Θουκυδίδη, Ἡρόδοτου καὶ Πλάτωνος, γιά νά διοκληρωθεῖ ἡ σπουδή τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας μέ τή μελέτη τοῦ Ὁμήρου. Κατ' ίδιαν μελετοῦσε καὶ ἄλλα ἀρχαῖα Ἑλληνικά κείμενα, ἐν οἷς καὶ τραγωδίες. Η προσήλωσή του στίς ἀρχαίες γλώσσες, καὶ κυρίως στά ἀρχαῖα Ἑλληνικά, ἥταν τόσο μεγάλη, ὥστε γιά πρώτη φορά νά ἀρχίσει νά σκέφτεται καὶ τήν πιθανότητα νά σπουδάσει ὅχι θεολογία, ἀλλά κλασική φιλολογία. Ήστάσο ἡ ἀγάπη του γιά τήν Ἐκκλησία καὶ τή θεολογία τόν ὀθησαν τελικά πρός τή θεολογική ἐπιστήμη. Τό 1957 λοιπόν, μδις διοκληρώνει τίς γυμνασιακές σπουδές του, ἐγγράφεται στήν περίφημη Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης. Ἐκεῖ παρακολουθεῖ τόν σπουδαϊο καθηγητή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Γκέρχαρντ φόν Ράντ (Gerhard von Rad),³ καθώς ἐπίσης καὶ τούς καθηγητές τῆς Καινῆς Διαθήκης Γκύντερ Μπόρκαμ (Günther Bornkamm)⁴ καὶ Χάνς φόν Καμπενχάουζεν (Hans von Campenhausen).⁵ Παράλληλα, ἔχοντας ἡδη ἀριστη γνώση τῶν τριών βασικῶν γιά τή σπουδή τῆς θεολογίας ἀρχαίων γλώσσων, μαθαίνει ἐπιπλέον συριακά καὶ κοπτικά. Σύντομα θά θελήσει νά συνεχίσει τίς σπουδές του σέ μίαν ἄλλη σπουδαία Θεολογική Σχολή, αὐτήν τῆς Γοττίγγης. Στή Σχολή αὐτή δίδασκαν τότε Παλαιά Διαθήκη ὁ Βάλτερ Τσίμμερλι (Walther Zimmerli) (τοῦ ὅποιου ἡ θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχει ἐκδοθεῖ στά Ἑλληνικά ἀπό τίς ἐκδόσεις «Ἄρτος Ζωῆς»),⁶

³ Βλ. ἐνδεικτικά τά ἔργα του: *Theologie des Alten Testaments*, τόμ. I, Evangelische Verlags-Anstalt, Βερολίνο 1963; *Theologie des Alten Testaments*, τόμ. II, Evangelische Verlags-Anstalt, Βερολίνο 1964; *Weisheit in Israel*, Neukirchener, Γκύτερολο 1982.

⁴ Βλ. ἐνδεικτικά τά ἔργα του: *Gesetz und Schöpfung im Neuen Testament*, Mohr, Τυβίγγη 1934; *Die Gerichte Gottes und der Weg des Glaubens*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1947; *Das Ende des Gesetzes*, Kaiser, Μόναχο 1952; *Jesus von Nazareth*, Kohlhammer, Στουτγκάρδη 1959; *Geschichte und Glaube*, Kaiser, Μόναχο 1968.

⁵ Βλ. ἐνδεικτικά τά ἔργα του: *Ambrosius von Mailand als Kirchenpolitiker*, De Gruyter, Βερολίνο 1929; *Die asketische Heimatlosigkeit im altkirchlichen und frühmittelalterlichen Mönchtum*, Mohr, Τυβίγγη 1930; *Die Askese im Urchristentum*, Mohr, Τυβίγγη 1949; *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, Mohr, Τυβίγγη 1953; *Die griechischen Kirchenväter*, Kohlhammer, Στουτγκάρδη 1955; *Lateinische Kirchenväter*, Kohlhammer, Στουτγκάρδη 1960; *Die Jungfrauengeburt in der Theologie der alten Kirche*, Winter, Χαϊδελβέργη 1962.

⁶ Βλ. ἐνδεικτικά τά ἔργα του: *Die Weisheit des Predigers Salomo*, Töpelmann, Βερολίνο 1936; *Das*

Καινή Διαθήκη ὁ πολύς Γιόαχιμ Γερεμίας (Joachim Jeremias)⁷ καὶ συστηματική θεολογία ὁ "Οττό Βέμπερ (Otto Weber).⁸ Ἡδη ὁ νεαρός "Οτφρηντ Χόφιους ἔχει διαβάσει μελέτες τοῦ καθηγητῆ Γερεμίας κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴ Χαϊδελβέργη, τὸν θεωρεῖ ὡς τὸν κορυφαῖο ἐν ἐνεργείᾳ καινοδιαθηκολόγῳ (ἀργότερα θά τὸν χαρακτηρίσει ὡς τὸν κορυφαῖο καινοδιαθηκολόγῳ τοῦ 20οῦ αἰώνα) καὶ θέτει ὡς βασικό στόχο του τὸ νά μαθητεύσει παρά τοὺς πόδας του.

Πράγματι ὁ καθηγητής Γερεμίας ὑπῆρξε στὴν ἐποχὴ του πρωτοπόρος. "Οταν στὴ Γερμανία, καὶ κατ' ἐπέκταση στὶς διεθνεῖς βιβλικές σπουδές, ἐπικρατοῦσαν στὴν πλέον ριζοσπαστική τους μορφή ἡ μορφοῦστορία (Formgeschichte)⁹ καὶ οἱ συνδεδεμένες μὲ αὐτήν κριτική τῶν φιλολογικῶν στρωμάτων (Literarkritik) καὶ κριτική τῶν πηγῶν (Quellenkritik)¹⁰ τῶν βιβλικῶν κειμένων, ὁ καθηγητής Γερεμίας πρωτοποροῦσε στρεφόμενος μὲ ἐμβριθή γνώση στὴν ἱστορική καὶ φιλολογική ἐξέταση τοῦ

Gesetz und die Propheten: zum Verständnis des Alten Testaments, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1963· 1. Mose 1 - 11: Die Urgeschichte, Zwingli, Ζυρίχη 1967· Der Mensch und seine Hoffnung im Alten Testament, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1968· καὶ Grundriß der alttestamentlichen Theologie, Kohlhammer, Σπουτικάρδη 1972, μεταφρασμένο στὰ Ἑλληνικά ἀπό τὸν ἀειμνηστὸν καθηγητή B. Στογιάννου ὑπὸ τὸν τίτλο Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ("Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθῆνα 2001).

⁷ Βλ. ἐνδεικτικά τὰ ἔργα του: Jerusalem zur Zeit Jesu: kulturgeschichtliche Untersuchung zur neutestamentlichen Zeitgeschichte, Pfeiffer, Λειψία 1923· Jesus als Weltvoller, «Der Rufer» Evangelischer Verlag, Γκύτερσολ 1930· Die Passahfeier der Samaritaner und ihre Bedeutung für das Verständnis der alttestamentlichen Passahüberlieferung, Töpelmann, Γκύτεν 1932· Die Abendmahlsworte Jesu, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1935· Hat die älteste Christenheit die Kindertaufe geübt?, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1938· Unbekannte Jesusworte, Zwingli, Ζυρίχη 1948· Die Gleichnisse Jesu, Zwingli, Ζυρίχη 1952· Heiligengräber in Jesu Umwelt, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1958· Abba, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1966· Neutestamentliche Theologie, Evangelische Verlags-Anstalt, Βερολίνο 1973.

⁸ Βλ. ἐνδεικτικά τὰ ἔργα του: Karl Barths kirchliche Dogmatik: Ein einführender Bericht, Buchhandlung des Erziehungsvereins, Νόκιρχεν 1950· Grundlagen der Dogmatik, Buchhandlung des Erziehungsvereins, Νόκιρχεν 1955· Die Treue Gottes und die Kontinuität der menschlichen Existenz, Verlag des Erziehungsvereins, Νόκιρχεν-Φλύν 1967· Die Treue Gottes in der Geschichte der Kirche, Verlag des Erziehungsvereins, Νόκιρχεν-Φλύν 1968.

⁹ Βλ. τὶς θεμελιακές ἔργασίες τῶν πρωτοπόρων τῆς μορφοῦστορίας στὴν Καινή Διαθήκη M. Dibelius, Die Formgeschichte des Evangeliums, Mohr, Τυβίγη 1919, καὶ R. Bultmann, Die Geschichte der synoptischen Tradition, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1931.

¹⁰ Γενικά γιὰ τὶς ἐπὶ μέρους νεότερες καὶ σύγχρονες μεθόδους ἐρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸ πλαίσιο τῆς κλασικῆς πλέον ιστοριοκριτικῆς μεθόδου, βλ. ἐνδεικτικά τὸ ἐγχειρίδιο τοῦ U. Schnelle, Einführung in die neutestamentliche Exegese, UTR, Σπουτικάρδη 2008, καὶ, σέ Ἑλλ. μετρ., τὸ βιβλίο τῆς P. Goode (ἐπιμ.), Άναζητώντας τὸ νόμον: Μάζ εἰσαγωγή στὴν ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐπιμ. ΑΙΧ. Τσαλαμπούνη καὶ X. Ατματζόης, Πανωράξ, Θεσσαλονίκη 2011.

παλαιστινίου υποβάθρου τῶν παραδόσεων καὶ τῶν κειμένων τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰδικά δέ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ.¹¹ Ἐπρόκειτο γιά μιά τάση πού σήμερα πλέον γνωρίζει πολύ μεγάλη ἀνθηση στὸ πλαίσιο τῆς λεγόμενης τρίτης ἀναζήτησης (third quest) γιά τὸν ιστορικὸν Ἰησοῦ.¹²

Τό 1962 ὁ Ὄτφρηντ Χόφιους δλοκληρώνει τίς θεολογικές σπουδές του καὶ ἐντάσσεται στὶς τάξεις τῶν ὑποψηφίων ποιμένων ὑπηρετώντας σὲ εὐαγγελικές ἐκκλησιαστικές κοινότητες τῆς Γοττίγγης καὶ τοῦ Ζῆγκεν. Τό 1965 θά νυμφευθεῖ τὴν Ἐλίζαμπεθ (Λίζελ) Μπόκ (Elisabeth (Liesel) Bock), μέ τὴν ὄποια ἀργότερα θά ἀποκτήσει δύο παιδιά, καὶ θά χειροτονηθεῖ ποιμένας. Ἐπί ἐπτά συναπτά ἔτη θά ὑπηρετήσει ὡς ποιμένας στὴν εὐαγγελική μεταρρυθμισμένη κοινότητα τοῦ Ζῆγκεν-Αἴζερφελτ πού ἀνήκει στὴν Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία τῆς Βεστφαλίας. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή τῆς ζωῆς του ὁ Ὄτφρηντ Χόφιους ζεῖ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ παιδικοῦ του ὄντερου. Προϊσταται μάλιστα καὶ τῆς οἰκοδόμησης τοῦ ναοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητάς του, ἡ ὄποια προηγουμένως πραγματοποιοῦσε τὶς λειτουργικές συνάξεις τῆς σὲ μιά ἴδιωτική οίκια.

Παράλληλα ὅμως δέν ἔγκαταλείπει τὶς ἀκαδημαϊκές του ἐνασχολήσεις. Συγγράφει καὶ ὀλοκληρώνει τό 1969 τὴ διδακτορική διατριβή του ὑπό τὸν Γιόαχιμ Γερεμίας μέ θέμα «Κατάπαυσις: Ἡ παράσταση τοῦ ἐσχατολογικοῦ τόπου τῆς καταπαύσεως στὴν Πρός Ἐβραίους Ἐπιστολήν».¹³ Πολύ σύντομα, τὸ 1971, θά ὀλοκληρώσει καὶ τὴ διατριβή του ἐπί ὑφηγεσίᾳ, αὐτή τῇ φορᾷ στὸ Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο τοῦ Ζῆγκεν, μέ θέμα: «Τὸ καταπέτασμα μπροστά στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ: Μιά ἐρμηνευτική καὶ θρησκειοϊστορική μελέτη στὰ χωρία Εβρ 6,19-20 καὶ 10,19-20».¹⁴

¹¹ Ἀντίστοιχη ἔργασία τὴν ἤδια περίπου ἐποχή ἔκανε ὁ σπουδαῖος Βρετανός καθηγητής C. H. Dodd, *History and the Gospel*, ἐπεξ. ἔκδ., Hodder & Stoughton, Λονδίνο 1964: *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ 1963.

¹² Σχετικά μέ τὴν ἔρευνα γιά τὸν ιστορικὸν Ἰησοῦ καὶ τὶς διάφορες φάσεις τῆς, βλ. ἐνδεικτικά U. Luz, «Jesus from a Western Perspective: State of Research. Methodology», στὸ Ch. Karakolis, K.-W. Niebuhr καὶ Sv. Rogalsky (ἐπμ.), *Gospel Images of Jesus Christ in Church Tradition and in Biblical Scholarship: Fifth International East-West Symposium of New Testament Scholars*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2012, σ. 41-64· Ch. Atmatzidis, «The Historical Jesus: State of Research and Methodological Questions from an Orthodox Perspective», *Gospel Images*, δ.π., σ. 65-91· I. Καραβιδόπουλου, «Ἡ “τρίτη ἀναζήτηση” τοῦ ιστορικοῦ Ἰησοῦ», στό: τοῦ Ιδου, *Βιβλικές Μελέτες Γ* (Βιβλική Βιβλιοθήκη 28), Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 240-259.

¹³ *Katapausis: Die Vorstellung vom endzeitlichen Ruheort im Hebräerbrief*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1970.

¹⁴ *Der Vorhang vor dem Thron Gottes. Eine exegetisch-religionsgeschichtliche Untersuchung zu Hebräer 6,19f. und 10,19f.*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1972.

Οι έξαιρετικές αύτές μελέτες του ἀνοίγουν τό δρόμο γιά τήν πρώτη ἐκλογή του σέ καθηγητική θέση τό 1972 μέ γνωστικό ἀντικείμενο «Εὐαγγελική Θεολογία καὶ ἡ Διδακτική της, μέ ἔμφαση στή Βιβλική Ἐπιστήμη» στό Πανεπιστήμιο του Πάντερμπορν. Κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του στό πανεπιστήμιο αύτό ὁ καθηγητής Χόφιους θά διδάξει Παλαιά καὶ Καινή Διαθήκη. Η ἐρευνητική δραστηριότητα καὶ παραγωγή του δέν εἶναι ἰδιαίτερα ἐντατικές λόγω τῶν χαμηλῶν ἀπαιτήσεων τῶν φοιτητῶν του καὶ τοῦ ἐν γένει περιορισμένων ἀπαιτήσεων ἀκαδημαϊκοῦ περιβάλλοντος τοῦ συγκεκριμένου πανεπιστημίου. Ωστόσο κατά τήν περίοδο αύτή θά συγγράψει τή μονογραφία του Ὁμονος τοῦ Χριστοῦ στήν Πρός Φιλιππησίους Ἐπιστολή 2,6-11: Μελέτες γιά τή μορφή καὶ τό περιεχόμενο ἐνός πρωτοχριστιανικοῦ φαλμοῦ, ἡ ὅποια δημοσιεύεται τό 1976 ἀπό τίς ἐκδόσεις Mohr Siebeck τῆς Τυβίγγης.¹⁵

Τά πράγματα ἀλλάζουν, δταν τό 1980 θά κληθεῖ νά ἀναλάβει μία ἀπό τίς ἔδρες τῆς Καινῆς Διαθήκης στήν ιστορική Εὐαγγελική Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης. Στή Σχολή αύτή θά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ὡς καθηγητής μέχρι καὶ τήν ὁμοιμοποίησή του τό 2002. Μάλιστα κατά τά ἔτη 1996-2002 θά ἀναλάβει τό ἀξίωμα τοῦ «Κοσμήτορα Σπουδῶν» (Studiendekan) τῆς Σχολῆς. Κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του στό Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης καὶ μέχρι καὶ σήμερα θά ἐκδώσει πληθύρα ἐπιστημονικῶν ἀρθρών, τά ὅποια ἔχει ἐν μέρει συγκεντρώσει σέ πέντε συλλογικούς τόμους μέ συνολικό ἀριθμό σελίδων πού ἐγγίζει τίς 1.500.¹⁶ Μέ τόν συνάδελφό του Μάρτιν Χένγκελ (Martin Hengel) συνεκδίδουν ἐπί πολλά ἔτη τή σειρά Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament (WUNT) τῶν ἐκδόσεων Mohr Siebeck τῆς Τυβίγγης. Οι δύο καθηγητές ἀναδεικνύουν τή σειρά αύτή στήν πιό σημαντική διεθνή σειρά μονογραφιῶν στό χῶρο τῆς Ἐπιστήμης τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ό Χόφιους ἀναλαμβάνει ἐπίσης συνεκδότης τοῦ κορυφαίου ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἀνωτέρω ἐκδοτικοῦ οίκου Zeitschrift für Theologie und Kirche, τό ὅποιο τό 2013 συμπληρώνει 110 χρόνια ζωῆς. Παραλλήλως συνεχίζει ἀδιάλειπτα νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ὡς ποιμένας καὶ κήρυκας στήν κεντρική εὐαγγελική ἐκκλησία τῆς Τυβίγγης (Stiftskirche), καθώς ἐπίσης καὶ σέ ἄλλες εὐαγγελικές ἐκκλησίες τῆς πόλεως τῆς Τυβίγγης.

Κατά τή διάρκεια τῆς καθηγεσίας του στό Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης ὁ

¹⁵ Der Christushymnus Philipper 2,6-11: Untersuchungen zur Gestalt und Aussage eines urchristlichen Psalms, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1976.

¹⁶ Paulusstudien (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 51), Mohr Siebeck, Τυβίγη 1989· μέ τόν H.-Ch. Kammler, Johannesstudien (WUNT 88), Mohr Siebeck, Τυβίγη 1996· Neutestamentliche Studien (WUNT 132), Mohr Siebeck, Τυβίγη 2000· Paulusstudien II (WUNT 143), Mohr Siebeck, Τυβίγη 2002· Exegetische Studien (WUNT 223), Mohr Siebeck, Τυβίγη 2008.

καθηγητής Χόφιους συνεργάζεται μέχρι παραπομπής της Εύαγγελικής Θεολογίας. Στόχωρο της Καινής Διαθήκης έχουν ήδη διδάξει στη Σχολή της Τυβίγγης μεταξύ άλλων δύο σπουδαιότερος μαθητής του Ρούντολφ Μπούλτμαν (Rudolf Bultmann), "Ερνστ Καζεμάν (Ernst Käsemann),¹⁷ δύο Όττο Μίχελ (Otto Michel), δύο οποίος έκπροσωπούσε μάλλον συντριπτική κατεύθυνση του αντικειμένου,¹⁸ άλλα και δύο ίση τόσο γνωστός, πλήν θμώς έξαιρετικά λόγιος καθηγητής Φρήντριχ Λάνγκ (Friedrich Lang),¹⁹ τόν όποιο ο Χόφιους διαδέχθηκε. Έρχομενος στό Πανεπιστήμιο της Τυβίγγης ο Χόφιους θά συναντήσει τούς σπουδαίους καινοδιαθηκολόγους "Όττο Μπέτς (Otto Betz),²⁰ Μάρτιν Χένγκελ²¹ και Πέτερ Στουλμάχερ (Peter Stuhlmacher).²² Άργότερα θά προστεθεῖ σε αυτήν τήν έξαιρετικά ποιοτικά θμάδα

¹⁷ Βλ. ένδεικτικά τις έργασίες του: *Leib und Leib Christi: Eine Untersuchung zur paulinischen Begrifflichkeit*, Mohr, Τυβίγγη 1933. *Das wandernde Gottesvolk: Eine Untersuchung zum Hebräerbrief*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1939. *Jesu letzter Wille nach Johannes 17: Vorträge*, Mohr Siebeck, Τυβίγη 1966. *Der Ruf der Freiheit*, Mohr Siebeck, Τυβίγη 1968. *An die Römer*, Mohr Siebeck, Τυβίγη 1973.

¹⁸ Βλ. ένδεικτικά τις έργασίες του: *Paulus und seine Bibel*, Bertelsmann, Γκύτερσλο 1929. *Der Brief an die Hebräer*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1936. *Der Brief an die Römer*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη¹⁰ 1955.

¹⁹ Βλ. άνταρτροσωπευτικά τό βιβλίο του *Die Briefe an die Korinther*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1986.

²⁰ Βλ. ένδεικτικά τις έργασίες του: *Offenbarung und Schriftforschung in der Qumransekte*, Mohr, Τυβίγη 1960. μέ τόν W. Grimm, *Wesen und Wirklichkeit der Wunder Jesu: Heilungen, Rettungen, Zeichen, Aufleuchtungen*, Lang, Φρανκφούρτη στόν Μέιν 1977. *Die Menschensohnworte Jesus und die Zukunftserwartung des Paulus: Daniel 7, 13-14 (Jesus und das Danielbuch 2)*, Lang, Φρανκφούρτη στόν Μέιν 1985.

²¹ Βλ. ένδεικτικά τις έργασίες του: *Judentum und Hellenismus: Studien zu ihrer Begegnung unter besonderer Berücksichtigung Palästinas bis zur Mitte des 2. Jahrhunderts v. Chr.* (WUNT 10), Mohr Siebeck, Τυβίγη 1969. *Der Sohn Gottes: Die Entstehung der Christologie und die jüdisch-hellenistische Religionsgeschichte*, Mohr Siebeck, Τυβίγη 1975. *Zur urchristlichen Geschichtsschreibung*, Calwer, Σπουργκάρδη²³ 1984. *Die johanneische Frage: Ein Lösungsversuch (mit einem Beitrag zur Apokalypse von J. Frey)* (WUNT 67), Mohr Siebeck, Τυβίγη 1993. μέ τήν A. M. Schwemer, *Paulus zwischen Damaskus und Antiochien: Die unbekannten Jahre des Apostels* (WUNT 108), Mohr Siebeck, Τυβίγη 1998. μέ τήν A. M. Schwemer, *Der messianische Anspruch Jesu und die Anfänge der Christologie: Vier Studien* (WUNT 138), Mohr Siebeck, Τυβίγη 2001. *Die vier Evangelien und das eine Evangelium von Jesus Christus: Studien zu ihrer Sammlung und Entstehung* (WUNT 224), Mohr Siebeck, Τυβίγη 2008. *Die Zeloten: Untersuchungen zur jüdischen Freiheitsbewegung in der Zeit von Herodes 1. bis 70. n. Chr.* (WUNT 283), Mohr Siebeck, Τυβίγη³ 2011.

²² Βλ. ένδεικτικά τις έργασίες του: *Gerechtigkeit Gottes bei Paulus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1965. *Das paulinische Evangelium: Vorgeschichte*, τόμ. 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγη 1968. *Schriftauslegung auf dem Wege zur biblischen Theologie*, Vandenhoeck & Ruprecht,

καθηγητῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ὁ Γκέρτ Γερεμίας (Gert Jeremias),²³ ἐνας ἀπό τούς γιούς τοῦ δασκάλου τοῦ Χόφιους, Γιόαχιμ Γερεμίας, καὶ ἀργότερα, ὡς διάδοχος τοῦ Μάρτιν Χένγκελ, ὁ μαθητής τοῦ Χέρμαν Λιχτενμπέργκερ (Hermann Lichtenberger).²⁴ Στήν Παλαιά Διαθήκη μεσοουρανεῖ τό δυτρό τοῦ καθηγητῆ Χάρτμουτ Γκέζε (Hartmut Gese),²⁵ ἐνῷ στή συστηματική θεολογία δύο ἀπό τούς σπουδαιότερους συστηματικούς θεολόγους τοῦ 20οῦ αἰώνα, οἱ Ἐμπερχαντ Γιούνγκελ (Eberhard Jüngel)²⁶ καὶ Γιούργκεν Μόλτμαν (Jürgen Moltmann),²⁷ συνυπάρχουν στήν

Γοττίγγη 1975: *Der Brief an Philemon*, Benzinger, Ζυρίχη 1975: *Vom Verstehen des Neuen Testaments: Eine Hermeneutik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1979: *Jesus von Nazareth – Christus des Glaubens*, Calwer, Σπουτγάρδη 1988: *Biblische Theologie des Neuen Testaments: Grundlegung: Von Jesus zu Paulus*, τόμ. 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1992: *Biblische Theologie des Neuen Testaments: Von der Paulusschule bis zur Johannesoffenbarung, der Kanon und seine Auslegung*, τόμ. 2, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1999.

²³ Βλ. ἐνδεικτικά τὰ βιβλία του *Der Lehrer der Gerechtigkeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1963.

²⁴ Βλ. ἐνδεικτικά τίς ἔργαστες του: *Studien zum Menschenbild in Texten der Qumrangemeinde* (Studien zur Umwelt des Neuen Testaments 15), Vandenhoeck & Ruprecht, Γοττίγγη 1980: *Das ich Adams und das ich der Menschheit: Studien zum Menschenbild in Römer 7*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 2004.

²⁵ Βλ. ἐνδεικτικά τίς ἔργαστες του: *Der Verfassungsentwurf des Ezechiel: Kap. 40-48 traditionsgeschichtlich untersucht*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 1957: *Lehre und Wirklichkeit in der alten Weisheit: Studien zu den Sprüchen Salomos und zu dem Buche Hiob*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 1958: *Vom Sinai zum Zion: Alttestamentliche Beiträge zur biblischen Theologie*, Kaiser, Μόναχο 1974: *Zur biblischen Theologie: Alttestamentliche Vorträge*, Kaiser, Μόναχο 1977: *Alttestamentliche Studien*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 1991.

²⁶ Βλ. ἐνδεικτικά τίς ἔργαστες του: *Paulus und Jesus: Eine Untersuchung zur Präzisierung der Frage nach dem Ursprung der Christologie*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 1962: *Gottes Sein ist im Werden: Verantwortliche Rede vom Sein Gottes bei Karl Barth. Eine Paraphrase*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 1965: *Zur Freiheit eines Christenmenschen: Eine Erinnerung an Luthers Schrift*, Kaiser, Μόναχο 1981: *Wertlose Wahrheit: Zur Identität und Relevanz des christlichen Glaubens*, Kaiser, Μόναχο 1990: *Indikative der Gnade – Imperative der Freiheit*, Mohr Siebeck, Tuβίγη 2000.

²⁷ Βλ. ἐνδεικτικά τὰ βιβλία του: *Theologie der Hoffnung*, Kaiser, Μόναχο 1964: *Der gekreuzigte Gott: Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*, Kaiser, Μόναχο 1976: *Das Experiment Hoffnung*, Kaiser, Μόναχο 1974: *Wer ist der Mensch?*, Benzinger, Αὐγύντελ 1975: *Zukunft der Schöpfung: Gesammelte Aufsätze*, Kaiser, Μόναχο 1977: *Politische Theologie – politische Ethik*, Kaiser, Μόναχο 1984: *Was ist heute Theologie? 2 Beiträge zu ihrer Vergegenwärtigung*, Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισχαου 1988: *Kirche in der Kraft des Geistes: Ein Beitrag zur messianischen Ekklesiologie*, Kaiser, Μόναχο 1989: *Der Weg Jesu Christi: Christologie in messianischen Dimensionen*, Kaiser, Μόναχο 1989: *Religion der Freiheit: Protestantismus in der Moderne*, Kaiser, Μόναχο 1990: *In der Geschichte des dreieinigen Gottes: Beiträge zur trinitarischen Theologie*, Kaiser, Μόναχο 1991: *Der Geist des Lebens: Eine ganzheitliche Pneumatologie*, Kaiser, Μόναχο 1991: *Das Kommen Gottes:*

Εύαγγελική Σχολή. "Ολοι αύτοί οι καθηγητές δημιουργοῦν ἓνα φυτώριο φοιτητῶν, διδακτόρων καὶ ὑφηγητῶν, οἱ ὅποιοι σταδιακά στελεχώνουν ἀρκετά γερμανικά, ἀλλά ἀκόμη καὶ ἀμερικανικά πανεπιστήμια. Φοιτητές ἀπό διητήν Εὐρώπη, τήν Ἀπωλεῖαν τῆς Βόρεια, χυρώς, ἀμερική ἔρχονται νά σπουδάσουν στήν Τυβίγγη κοντά στούς ἀνωτέρω φημισμένους καθηγητές, σέ ἓνα ἀπό τά ἀρχαιότερα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης μέ τήν κορυφαία ἵσως θεολογική βιβλιοθήκη σέ δάσκαληρη τήν Εὐρώπη, ἔξειδικευμένη μάλιστα στή Βιβλική Ἐπιστήμη. Ἄναφέρουμε ἐνδεικτικά τά ὄνόματα ὁρισμένων σύγχρονων καθηγητῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης πού μαθήτευσαν καὶ θήτευσαν στήν Εύαγγελική Θεολογική Σχολή τῆς Τυβίγγης: Rainer Riesner (Rainer Riesner) (Ντόρτμουντ),²⁸ Xάνς-Γιόαχιμ Ἐκσταϊν (Hans-Joachim Eckstein)²⁹ καὶ Κριστόφ Λάντμεσερ (Christof Landmesser)³⁰ (Τυβίγγη), Τζουντιθ Γκάντρου (Judith Gundry) (Γέιλ),³¹ Κριστόφ Μάρκσιες (Christoph Marksches) (Βερολίνο),³² Φρήντριχ

Christliche Eschatologie, Verlagshaus, Γκύτερσλο 1995· *Wissenschaft und Weisheit: Zum Gespräch zwischen Naturwissenschaft und Theologie*, Verlagshaus, Γκύτερσλο 2002· *Hoffnung auf Gott – Zukunft des Lebens: 40 Jahre «Theologie der Hoffnung»*, Verlagshaus, Γκύτερσλο 2005.

²⁸ Βλ. ἐνδεικτικά τίς ἐργασίες του: *Jesus als Lehrer: Eine Untersuchung zum Ursprung der Evangelien-Überlieferung*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1981· *Die Frühzeit des Apostels Paulus: Studien zur Chronologie, Missionsstrategie und Theologie*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1994· O. Betz, *Der Prozess Jesu im Licht jüdischer Quellen*, ἐπιμ. Rainer Riesner, Brunnen, Γκίσεν 2007.

²⁹ Βλ. ἐνδεικτικά τά βιβλία του: *Der Begriff Syneidesis bei Paulus*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1983· *Verheissung und Gesetz: Eine exegetische Untersuchung zu Galater 2,15-4,7*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1996· *Kyrios Jesus: Perspektiven einer christologischen Theologie*, Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2010.

³⁰ Βλ. ἐνδεικτικά τίς ἐργασίες του: *Wahrheit als Grundbegriff neutestamentlicher Wissenschaft*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1999· *Jüngerberufung und Zuwendung zu Gott: ein exegetischer Beitrag zum Konzept der matthäischen Soteriologie im Anschluß an Mt 9,9-13*, Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2001· μέ τὸν A. Klein (ἐπιμ.), *Kreuz und Weltbild: Interpretationen von Wirklichkeit im Horizont des Todes Jesu*, Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2011· μέ τὸν A. Klein (ἐπιμ.), *Offenbarung - verstehen oder erleben? Hermeneutische Theologie in der Diskussion*, Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2012.

³¹ Πρόκειται γιά τήν πρώτη ἐπιστήμονα πού ἐκπόνησε τή διδακτορική διατριβή της ὑπό τὸν καθηγητὴν Χόριους. Βλ. ἐνδεικτικά τό βιβλίο της: *Paul and Perseverance: Staying in and Falling away* (WUNT 2.37), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1990.

³² Βλ. ἐνδεικτικά τά βιβλία του: *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis; mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins* (WUNT 65), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 1992· μέ τὸν A. Böhlig, *Gnosis und Manichäismus: Forschungen und Studien zu Texten von Valentin und Mani sowie zu den Bibliotheken von Nag Hammadi und Medinet Madi* (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 72), De Gruyter, Βερολίνο 1994· *Gibt es eine «Theologie der gotischen Kathedrale»? Nochmals: Suger von Saint-Denis und Sankt Dionys vom Areopag* (Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse

Αβεμαρί (Friedrich Avemarie) (Μάρμπουργκ),³³ Γιέργκ Φρέυ (Jörg Frey) (Ζυρίχη),³⁴

1995,1), Akademie, Χαΐδελβέργη 1995· *Ambrosius von Mailand und die Trinitätstheologie: Kirchen- und theologiegeschichtliche Studien zu Antianianismus und Neunizänismus bei Ambrosius und im lateinischen Westen (364-381 n. Chr.)* (Beiträge zur historischen Theologie 90), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 1995· *Zwischen den Welten wandern: Strukturen des antiken Christentums*, Fischer-Taschenbuch-Verlag, Φρανκφούρτη στὸν Μέν 1997· *Alta Trinità beata: gesammelte Studien zur altkirchlichen Trinitätstheologie*, Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2000· ἐπιμέλεια μὲ τὸν J. Van Oort, *Zwischen Altertumswissenschaft und Theologie: zur Relevanz der Patristik in Geschichte und Gegenwart* (Studien der patristischen Arbeitsgemeinschaft 6), Peeters, Λουβάν 2002· *Warum hat das Christentum in der Antike überlebt? Ein Beitrag zum Gespräch zwischen Kirchengeschichte und systematischer Theologie*, Evangelische Verlags-Anstalt, Λεψία 2004· *Ist Theologie eine Lebenswissenschaft? Einige Beobachtungen aus der Antike und ihre Konsequenzen für die Gegenwart*, Olms, Χιλιετσάμ. 2005· *Das antike Christentum: Frömmigkeit, Lebensformen, Institutionen*, Beck, Μόναχο 2006· *Origenes und sein Erbe: Gesammelte Studien* (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 160), De Gruyter, Βερολίνο 2007· *Kaiserzeitliche christliche Theologie und ihre Institutionen: Prolegomena zu einer Geschichte der antiken christlichen Theologie*, Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2007· *Antike ohne Ende*, University Press, Βερολίνο 2008· *Hellenisierung des Christentums: Sinn und Unsinn einer historischen Deutungskategorie*, Evangelische Verlags-Anstalt, Λεψία 2012.

³³ Βλ. ἐνδεικτικὰ τὰς μονογραφίες του: *Tora und Leben: Untersuchungen zur Heilsbedeutung der Tora in der frühen rabbinischen Literatur* (Texte und Studien zum antiken Judentum 55), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 1996· *Die Tauferzählungen der Apostelgeschichte: Theologie und Geschichte* (WUNT 139), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2002.

³⁴ Βλ. τὰς ἐπιστημονικές μελέτες του: *Eugen Drewermann und die biblische Exegese: Eine methodisch-kritische Analyse* (WUNT 2.71), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 1995· *Die johanneische Eschatologie: Ihre Probleme im Spiegel der Forschung seit Reimarus*, τόμ. 1 (WUNT 96), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 1997· *Die johanneische Eschatologie: Das johanneische Zeitverständnis*, τόμ. 2 (WUNT 110), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 1998· *Die johanneische Eschatologie: Die eschatologische Verkündigung in den johanneischen Texten*, τόμ. 3 (WUNT 117), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2000· *Die Herrlichkeit des Gekreuzigten: Studien zu den johanneischen Schriften* (WUNT 307), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2013. Βλ. ἐπίσης τὰς συλλογικάς τόμους πού ἐπιμελήθηκε: μὲ τοὺς J. Rohls καὶ R. Zimmermann, *Metaphorik und Christologie* (Theologische Bibliothek Töpelmann 120), De Gruyter, Βερολίνο 2003· μὲ τὸν U. Schnelle, *Kontexte des Johannesevangeliums: Das vierte Evangelium in religions- und traditionsgeschichtlicher Perspektive* (WUNT 175), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2004· μὲ τὸν J. Schröter, *Deutungen des Todes Jesu im Neuen Testament* (WUNT 181), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2005· μὲ τὸν D. Sänger, *Paulus und Johannes: Exegetische Studien zur paulinischen und johanneischen Theologie und Literatur* (WUNT 198), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2006· μὲ τοὺς R. Zimmermann, J. G. van der Watt καὶ G. Kern, *Imagery in the Gospel of John: Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language* (WUNT 200), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2006· μὲ τὸν C. Breytenbach, *Aufgabe und Durchführung einer Theologie des Neuen Testaments* (WUNT 205), Mohr Siebeck, Tuβίγγη 2007· μὲ τοὺς D. R. Schwartz καὶ St. Gripentrog, *Jewish Identity in the Greco-Roman World (Ancient Judaism and early Christianity 71)*, Brill, Λάιντεν 2007· μὲ τὸν M. Becker, *Qumran und der biblische*

Κριστίν Γκέρμπερ (Christine Gerber, Αμβούργο),³⁵ Ντάνιελ Γκέρμπερ (Daniel Gerber, Στρασβούργο)³⁶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐξ αὐτῶν οἱ Ἐκσταῖν καὶ Λάντμεσσερ ἐργάστηκαν ἐπιστημονικά ὑπό τὸν Χόφιους, ὑπηρετώντας ὡς βοηθοί του.

Δέν πρέπει νὰ παραλείψουμε καὶ μιὰ ἀναφορά στὴν Καθολικὴ Θεολογικὴ Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, ἡ ὁποία, ἀν καὶ σημαντικά μικρότερη σὲ ἀριθμό φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν, καὶ ἐπίσης κατά πολὺ νεότερη, σὲ σχέση μὲ τὴν Εὐαγγελική Σχολή, προσελκυει λόγω τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς μὲ αὐτήν σημαντικές θεολογικές προσωπικότητες ἀπό τὸ χώρο τῆς Καθολικῆς Θεολογίας: μεταξύ αὐτῶν τοὺς καθηγητές Γκέρντ Λόχφινκ (Gerd Lohfink)³⁷ καὶ Μίχαελ Τέομπαλντ

Kanon (Biblisch-theologische Studien 92), Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2009· μὲ τοὺς C. K. Rothschild, J. Schröter καὶ B. Rost, Die Apostelgeschichte im Kontext antiker und frühchristlicher Historiographie (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 162), De Gruyter, Βερολίνο 2009· Pseudepigraphie und Verfasserfiktion in frühchristlichen Briefen(WUNT 246), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2009· μὲ τοὺς St. Krauter καὶ H. Lichtenberger, Heil und Geschichte: Die Geschichtsbezogenheit des Heils und das Problem der Heilsgeschichte in der biblischen Tradition und in der theologischen Deutung (WUNT 248), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2009· μὲ τὸν J. Schröter, Jesus in apokryphen Evangelienüberlieferungen: Beiträge zu außerkanonischen Jesusüberlieferungen aus verschiedenen Sprach- und Kulturtraditionen (WUNT 254), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2010· μὲ τὸν St. Beyerle, Qumran aktuell: Texte und Themen der Schriften vom Toten Meer (Biblisch-theologische Studien 120), Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2011· μὲ τοὺς C. Claussen καὶ N. Kessler, Qumran und die Archäologie: Texte und Kontexte (WUNT 278), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2011· μὲ τοὺς J. Kelhoffer καὶ F. Tóth, Die Johannesaapokalypse: Kontexte – Konzepte – Rezeption (WUNT 287), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2012· μὲ τοὺς U. Schattner-Rieser καὶ K. Schmid, Die Samaritaner und die Bibel: Historische und literarische Wechselwirkungen zwischen biblischen und samaritanischen Traditionen (Studia Judaica 70· Studia Samaritana 7), De Gruyter, Βερολίνο 2012· μὲ τὴν U. Poplutz, Narrativität und Theologie im Johannesevangelium (Biblisch-theologische Studien 130), Neukirchener, Νόικιρχεν-Φλύν 2012· μὲ τὸν C. Breytenbach, Reflections on the Early Christian History of Religion (Ancient Judaism and Early Christianity 81), Brill, Λάιντεν 2013.

³⁵ Βλ. τὶς μονογραφίες τῆς: Ein Bild des Judentums für Nichtjuden von Flavius Josephus: Untersuchungen zu seiner Schrift *Contra Apionem* (Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums 40), Brill, Λάιντεν 1997· Paulus und seine «Kinder»: Studien zur Beziehungs metaphorik der paulinischen Briefe (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 136), De Gruyter, Βερολίνο 2005.

³⁶ Βλ. τὶς μονογραφίες του: La préparation du salut d'après Luc 1 -2: La signification sotériologique de la naissance de Jésus, ANRT, Αἴλη 1992· Il vous est né un Sauveur: La construction du sens sotériologique de la venue de Jésus en Luc-Actes (Le monde de la Bible 58), Labor & Fides, Γενεύη 2008· βλ. ἐπίσης τὸν ἐπιμεληθέντα ἀπό κοινοῦ μὲ τὸν P. Keith τόμο, Les hymnes du Nouveau Testament et leurs fonctions (Lectio divina 225), Cerf, Παρίσι 2009.

³⁷ Βλ. τὰ βιβλία του: Die Himmelfahrt Jesu: Untersuchungen zu den Himmelfahrts- und Erhöhungstexten bei Lukas (Studien zum Alten und Neuen Testament 26), Kösel, Μόναχο 1971· Die

(Michael Theobald)³⁸ στήν Καινή Διαθήκη, καὶ βέβαια στή συστηματική θεολογία τόν μετέπειτα ἐπίσκοπο Ρόπτενπουργκ καὶ καρδινάλιο Βάλτερ Κάσπερ (Walter Kasper), καθώς ἐπίσης καὶ τόν περίφρημο καθηγητή Χάνς Κύνγκ (Hans Küng), ὁ ὅποῖος μετά τή δημοσίευση τοῦ βιβλίου του Ἀλάθητος,³⁹ θά ἀποβληθεῖ ἀπό τήν Κα-

---

Sammlung Israels (Studien zum Alten und Neuen Testament 39), Kōsel, Μόναχο 1975· *Jetzt verstehe ich die Bibel: Ein Sachbuch zur Formkritik*, KBW, Σπουτνικάρδη 1976· *Wie hat Jesus Gemeinde gewollt?*, Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου² 1982· *Wem gilt die Bergpredigt? Beiträge zu einer christlichen Ethik*, Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 1988· *Braucht Gott die Kirche? Zur Theologie des Volkes Gottes*, Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου² 1998· *Jesus von Nazaret - was er wollte, wer er war*, Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου² 2012.

³⁸ Βλ. ἐνδεικτικά τίς μονογραφίες του: *Im Anfang war das Wort: Textlinguistische Studie zum Johannesprolog* (Stuttgarter Bibelstudien 106), Katholisches Bibelwerk, Σπουτνικάρδη 1983· *Die Fleischwerdung des Logos: Studien zum Verhältnis des Johannesprologs zum Corpus des Evangeliums und zu 1 Joh* (Neutestamentliche Abhandlungen-Neue Folge 20), Aschendorff, Μύνστερ 1988· *Der Römerbrief* (Erträge der Forschung 294), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Ντάρμστατ 2000· *Studien zum Römerbrief* (WUNT 136), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2001· *Herrenworte im Johannesevangelium* (Herders biblische Studien 34), Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 2002· *Studien zum Corpus Iohanneum* (WUNT 267), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2010· *Eucharistie als Quelle sozialen Handelns: Eine biblisch-frühkirchliche Besinnung* (Biblisch-theologische Studien 77), Neukirchener, Νόικρεχεν-Φλύν 2012.

³⁹ *Unfehlbar?*, Benziger, Ζυρίχη 1970· πρβλ. καὶ *Fehlbar?*, Benzinger, Ζυρίχη 1973· *Unfehlbar? Eine unerledigte Anfrage*, Piper, Μόναχο 1989. Βλ. ἐπίσης τήν παρακάτω ἐνδεικτική παράθεση τίτλων τοῦ Hans Küng: *Strukturen der Kirche* (Quaestiones disputatae 17), Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 1962· *Kirche im Konzil* (Herder-Bücherei 140), Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 1963)· *The Church and Ecumenism* (Concilium 3), Paulist, Νέα Υόρκη 1965· *Die Kirche* (Ökumenische Forschungen 1), Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 1967· *The Sacraments* (Concilium 24), Paulist, Νέα Υόρκη 1967· *Apostolic Succession* (Concilium 34), Paulist, Νέα Υόρκη 1968· *The Future of Ecumenism* (Concilium 44), Paulist, Νέα Υόρκη 1969· *Menschwerdung Gottes: Eine Einführung in Hegels theologisches Denken als Prolegomena zu einer künftigen Christologie* (Ökumenische Forschungen 2), Herder, Φράμπουργκ στό Μπράισγκαου 1970· *Papal Ministry in the Church* (Concilium 64), Herder & Herder, Νέα Υόρκη 1971· *Polarization in the Church* (Concilium 88), Herder & Herder, Νέα Υόρκη 1973· *Christ sein*, Piper, Μόναχο 1974· *Jesus im Widerstreit*, Calwer, Σπουτνικάρδη 1976· *Existiert Gott?*, Piper, Μόναχο 1978· *Die christliche Herausforderung*, Piper, Μόναχο 1980· *Kirche, gehalten in der Wahrheit?* (Theologische Meditationen 51), Benziger, Ζυρίχη 1980· *Wegzeichen in die Zukunft*, Rowohlt, Ράινπεκ (Ἀμβούργο) 1980· *Ewiges Leben?*, Piper, Μόναχο 1982· *Christentum und Weltreligionen*, Piper, Μόναχο 1984· *Woran man sich halten kann: Christliche Orientierung in orientierungsarmer Zeit* (Theologische Meditationen 64), Benziger, Ζυρίχη 1985· *Rechtfertigung: Die Lehre Karl Barths und eine katholische Besinnung*, Piper, Μόναχο 1986· *Wertlos!?* (Ökumenische Theologie 13.) Benziger, Ζυρίχη 1986· *Theologie im Aufbruch: Eine ökumenische Grundlegung*, Piper, Μόναχο 1987· *Freud und die Zukunft der Religion*, Piper, Μόναχο 1987· *Christentum und Weltreligionen: Einführung zum Dialog mit Islam, Hinduismus und Buddhismus*,

θολική Θεολογική Σχολή και θά ίδρυσει ἔνα Ἰνστιτοῦτο Οἰκουμενικῶν Θεολογικῶν Σπουδῶν, πάντα στό πλαίσιο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης.

Σέ αὐτήν τήν αἰώνιοια πανεπιστημιούπολη, τήν πόλη πού «δέν ἔχει πανεπιστήμιο, ἀλλά εἶναι πανεπιστήμιο»,⁴⁰ σύμφωνα μέ μιά παροιμιώδη φράση γιά τήν Τυβίγγη, δρᾶ ὁ Ὄτφρηντ Χόφιους. Σέ αὐτήν τήν ἀτμόσφαιρα ὁ παιδιόθεν ἐραστής τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας θά ἀγαπήσει ὄλόψυχα καί τὸν νέο ἑλληνισμό, καθώς ἐπίσης καί τήν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν καί Θεολογίαν. Ἡδη τό ἐνδιαφέρον του εἶχαν προκαλέσει ἀπό παλιά οἱ Ὁρθόδοξες εἰκόνες μέ τὸν πλούσιο καί βαθύ θεολογικό συμβολισμό τους. «Ομως στήν Τυβίγγη θά γνωριστεῖ μέ μιά ζωντανή κοινότητα Ἑλλήνων φοιτητῶν Θεολογίας, Φιλολογίας, Νομικῆς καί ἀλλων ἐπιστημῶν. Θά ἀρχίσει νά παρακολουθεῖ τακτικά τήν Ὁρθόδοξην Θεία Λειτουργίαν καί νά μελετᾶ τά Ὁρθόδοξα λειτουργικά κείμενα, συνδεόμενος ἀδελφικά μέ τὸν π. Ἰωάννη Σκιαδαρέση, μαθητή του καί νῦν Ἐπίκουρο Καθηγητή τῆς Καινῆς Διαθήκης στό Τμῆμα Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, ὁ ὅποιος εἶχε ἀναλάβει κατά τή διάρκεια τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν του ὡς ἴερεας τήν ἑλληνορθόδοξην ἐκκλησιαστική κοινότητα τῆς Τυβίγγης. Συνέβαινε συχνά ἐκείνη τήν περίοδο νά ἀναζητοῦν τὸν καθηγητή στὸ σπίτι του καί ἡ σύζυγός του νά ἀπαντᾶ ὅτι «ὁ καθηγητής εἶναι μέ τοὺς Ἑλληνες». Στή Θεολογική Σχολή δο Χόφιους θά διοργανώσει σεμινάριο γιά τή χρήση τῆς Καινῆς Διαθήκης στήν Ὁρθόδοξη Θεία Λειτουργία. Παράλληλα ἀρχίζει νά παρακολουθεῖ μαθήματα νέων ἑλληνικῶν, στά ὅποια προχωρεῖ μέ ταχύτατους ρυθμούς λόγω τῆς ἐκ μέρους του ἀριστης γνώσης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Προσκεκλημένος ἀπό τὸν νῦν γενικό διευθυντή τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Έπαιρίας καί τότε μαθητή του Μιχάλη Χατζηγιάννη θά ἐπισκεφθεῖ τή Θεσσαλονίκη ἐπανεύημένως γνωρίζοντας ἀπό κοντά τήν ἐνοριακή ζωή στήν ἐνορία Ἀναλήψεως Θεσσαλονίκης καί συνδεόμενος ἀδελφικά μέ τὸν π. Χριστοφόρο Χατζηγιάννη καί τήν οἰκογένειά του. Σέ μια ἀπό αὐτές τίς ἐπισκέψεις του θά δώσει τήν περίφημη διάλεξη του γιά τήν καταλλαγή καί τὸν ἰλασμό κατά τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στή Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης.⁴¹ Ἐκεῖ συνδέεται φιλικά μέ τούς κα-

Büchergilde Gutenberg, Φρανκφούρτη στόν Μένιν 1990· Die Hoffnung bewahren: Schriften zur Reform der Kirche, Benziger, Ζυρίχη 1990· Projekt Weltethos, Piper, Μόναχο 1990· Mozart-Spuren der Transzendenz, Piper, Μόναχο 1992· Credo: Das Apostolische Glaubensbekenntnis-Zeitgenossen erklärt, Piper, Μόναχο 1992· Das Christentum: Wesen und Geschichte, Piper, Μόναχο 1994· Grosse christliche Denker, Piper, Μόναχο 1994· Weltethos für Weltpolitik und Weltwirtschaft, Piper, Μόναχο 1997· Erkämpfte Freiheit: Erinnerungen, Piper, Μόναχο 2002· Der Islam: Geschichte, Gegenwart, Zukunft, Piper, Μόναχο 2004· Musik und Religion: Mozart, Wagner, Bruckner, Piper, Μόναχο 2006.

⁴⁰ «Tübingen hat keine Universität, Tübingen ist eine Universität».

⁴¹ Βλ. O. Hofius, «Ἴλασμός καί καταλλαγή. Ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατά τὸν

θηγγητές τῆς Καινῆς Διαθήκης Ἰωάννη Καραβιδόπουλο καὶ Βασίλειο Στογιάννο, τούς ὅποιους ἐν συνεχείᾳ θά καλέσει στήν Τυβίγγη γιά διαλέξεις. Στήν Τυβίγγη μάλιστα ὁ Στογιάννος θά ἀφήσει τὸ 1986 ἀναπάντεχα τήν τελευταία του πνοή στήν πιό δημιουργική φάση τῆς ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας του. Ἀργότερα ὁ Χόφιους θά ἐπανέλθει στή Θεσσαλονίκη προσκεκλημένος τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς ἔκει Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ θά δώσει διάλεξη γιά τήν κοινωνία οὐρανίου καὶ ἐπιγένου χόσμου στή Θεία Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας.⁴² Ἐπίσης, στή σύναξη τῶν βιβλικῶν θεολόγων τῆς Θεσσαλονίκης, τό λεγόμενο Biblicalum, θά μιλήσει γιά τή σχέση τῆς ἀποστολικῆς περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας μέ τήν Παλαιά Διαθήκη.⁴³ Μέσω τῶν ταξιδίων του αὐτῶν στή Θεσσαλονίκη, ἀλλά καὶ μέσω τῶν Ἑλλήνων συναδέλφων καὶ μαθητῶν του, ὁ Ὄτρφηντ Χόφιους καθίσταται εὐρέως γνωστός στούς ἐκκλησιαστικούς καὶ θεολογικούς κύκλους τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἐκτοτε ἔχει κληθεῖ νά συμμετάσχει σέ πολλά θεολογικά συνέδρια, ἀλλά καὶ νά γράψει σέ τιμητικούς τόμους συναδέλφων καὶ φίλων του Ἑλλήνων καθηγητῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Παράλληλα μελέτες του δημοσιεύονται στό μόνο ἐν Ἑλλάδι καθαρά βιβλικό-ἐπιστημονικό περιοδικό Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν τῶν ἐκδόσεων Ἀρτος Ζωῆς, ἀλλά καὶ στό περιοδικό Θεολογία. Σπόν δριτὶ ἐκδοθέντα συλλογικό τόμο τῶν μελετῶν τοῦ καθηγητῆ μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νά βρει τή συνολική καταγραφή τῶν ἐν Ἑλλάδι συνεδρίων στά ὅποια αὐτός ἔλαβε μέρος, καθώς ἐπίστης καὶ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιεύσεών του στήν Ἑλληνική γλώσσα.⁴⁴

Ἡ ἀγάπη τοῦ Χόφιους γιά τόν ἑλληνισμό προσελκύει καὶ ἄλλους Ἑλληνες φοιτητές στήν Τυβίγγη, ἐν οἷς καὶ ὁ ὄμιλων, ἐνῷ τό ζωηρό ἐνδιαφέρον του γιά τήν Ὁρθοδοξία θά προσελκύσει πολλούς Ὁρθόδοξους φοιτητές ἀπό τή Ρωσία, τή Λευκορωσία, τή Ρουμανία καὶ τόν Λίβανο. Ὁ ἕδιος θά ἐπιλεγεῖ ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐπίσημου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξύ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ θά ὑπηρετήσει στή θέση αὐτή γιά πολλά χρόνια. Ὅταν μάλιστα στή Σχολή του ἀνακοινώθηκε ἡ συμμετοχή του στόν συγκεκριμένο διάλογο, κάποιος συνάδελφός του ἔθεσε τό ἐρώτημα «ἀπό ποιά πλευρά», γεγονός πού δείχνει πόσο ἡ ἀγάπη του γιά τήν Ὁρθοδοξία ἡταν γνωστή στούς συναδέλφους του.

⁴² Απόστολο Παῦλο, στό: τοῦ ἕδιου, Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου: Συναγωγή καινοδιαθηκών μελετῶν, ἐπιμ. Χρ. Καρακόλης, π. I. Σκιαδαρέστης, Μ. Χατζηγιάννης, Ἀρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 2012, σ. 170-200.

⁴³ Βλ. O. Hofius, «Ἡ κοινωνία τοῦ οὐρανίου καὶ τοῦ ἐπιγένου χόσμου στή Θ. Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Βιβλικοθεολογική θεώρηση», Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 400-438.

⁴⁴ Βλ. O. Hofius, «Ἡ ἀποστολική περὶ Χριστοῦ μαρτυρία καὶ ἡ Παλαιά Διαθήκη: Θέσεις», Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 482-496.

⁴⁵ Βλ. O. Hofius, Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 531-536.

Φυσικά, δεδομένη ήταν και παρέμεινε και ή προσήλωσή του στήν Έκκλησία του. Ό καθηγητής Χόφιους παρακολούθισε πάντοτε έκ του σύνεγγυς τήν εύαγγελική θεολογία και τήν έκκλησιαστική πολιτική της. Έκκλησίας του και δέν δισταζε νά άσκει κριτική, ένιστε όξεια, όχι μόνο σέ κατ' ίδιαν συζητήσεις, άλλα και στόν δημόσιο χώρο. Μέ παρρησία, άλλα συγχρόνως και μέ θλιψή, έπεσήμαινε τά κακῶς κείμενα, δταν έβλεπε δύο τινά: νά γίνονται συμβιβασμοί σέ θέματα πίστεως και νά άλλοιώνεται ή λατρευτική μέ άθεολόγητους νεωτερισμούς.

Πολύ μεγάλη άγαπη και ένδιαιφέρον ἔδειχνε γιά κάθε φοιτητή του προσωπικά. Στό διάλειμμα τοῦ ένός τετάρτου μεταξύ τῶν ὡρῶν τῆς διωρης παράδοσής του δέν πήγαινε ποτέ στό γραφείο του, άλλα πάντοτε ἔμενε ἔξω ἀπό τό άμφιθέατρο και δεχόταν τις ἐρωτήσεις και τούς προβληματισμούς τῶν φοιτητῶν, πολλούς ἀπό τούς ὅποιους γνώριζε μέ τά μικρά τους ὄνόματα. Υπῆρχαν βέβαια και στιγμές πού ἔδειχνε τήν αὐστηρότητά του. «Ημουν μάρτυρας αὐστηρῆς ἀντίδρασής του σέ μια τοποθέτηση φοιτητή, ὁ ὅποιος ἀναφέρθηκε στούς ἀπόστολους μέ τήν ἔκφραση «ἐκεῖνοι οἱ τύποι». Ό καθηγητής ἐπέπληξε τόν φοιτητή λέγοντάς του ὅτι δέν εἶναι ἐπιτρεπτό νά χαρακτηρίζονται ἔτσι οι ἀπόστολοι, παρά μόνο μέ πολύ σεβασμό πρέπει νά ἀναφερόμαστε σέ αὐτούς. Μιά άλλη φορά ἐπέπληξε δλους τούς συμμετέχοντες στό σεμινάριό του, διότι κανείς σχεδόν δέν είχε προετοιμάσει αὐτά τά ὅποια είχε ἀναθέσει κατά τό προηγούμενο μάθημα. Αύτές ὅμως ήταν σπάνιες στιγμές ἔντασης, καθόλα δικαιολογημένης. Ή σταθερή και ἐπαναλαμβανόμενη ἀποστροφή του πρός τούς φοιτητές, προκειμένου νά τούς ἔνθαρρύνει νά λαμβάνουν τό λόγο και νά κάνουν ἐρωτήσεις, ήταν: «Δέν ὑπάρχουν ἐρωτήσεις οι ὅποιες μποροῦν νά σᾶς φέρουν σέ δύσκολη θέση. Μπορεῖτε νά ρωτᾶτε δ, τι θέλετε. Ό μόνος πού μπορεῖ νά ἔλθει σέ δύσκολη θέση είμαι ἔγω ὁ ίδιος». Καὶ πράγματι δεχόταν και τις πιό στοιχειώδεις ἡ ἀφελεῖς ἔνιστε ἐρωτήσεις ἀπό τούς φοιτητές του μέ ἀπέραντη ὑπομονή και διάθεση νά ἔχηγησει μέ κατανοητό τρόπο τά δυσνόητα σημεῖα τοῦ μαθήματος και νά ἀπαντήσει στούς προβληματισμούς και στίς ἀπορίες τους.

Την πάρα πολύ ἔντιμος στά μαθήματά του, δπως ἀκριβῶς εἶναι και στήν ἔρευνά του. Δέν υπῆρχε περίπτωση νά ἀναφέρει ἀποψή άλλου ἐρευνητή, χωρίς νά τόν κατονομάσει, δείχνοντας σέ δλους πῶς πρέπει νά γίνεται ή ἔρευνα. Συγχρόνως διαλεγόταν μέσα στό μάθημα μέ τίς διάφορες ἔρμηνευτικές τάσεις και ἔπαιρνε σαφή θέση στά προβλήματα. Δέν δισταζε δέ νά δύμολογήσει ὅτι ἄλλαξε ἀποψή γιά κάποιο θέμα, συχνά κατόπιν συζητήσεως μέ κάποιον ἀπό τούς συναδέλφους ή τούς μαθητές του. «Ηέρε πάντοτε νά τοποθετεῖ ὅλα τά θέματα σέ αὐστηρά ἐπιστημονική βάση. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '90, κάποιες ἀνεπίσημες δημοσιεύσεις σπαραγμάτων ἀπό χειρόγραφα τοῦ Κουμράν ὅδήγησαν στή διατύπωση θεωριῶν συνωμοσίας,

κατά τίς δόποιες οι Δομινικανοί μοναχοί που ήταν ύπειθυνοι για τή δημοσίευση τῶν ἐν λόγῳ χειρογράφων καθυστεροῦσαν, ύποτιθεται, ἐπίτηδες τή διαδικασία, διότι στά χειρόγραφα αύτά ύπηρχαν δεδομένα που θά ἀνέτρεπαν τή χριστιανική πίστη. Σέ ένα ἀπό τά τότε δημοσιευθέντα χειρόγραφα ἀπό τὸν Ρόμπερτ Ἀιζενμάν (Robert Eisenmann) γινόταν, ύποτιθεται, λόγος γιά κάποιον πάσχοντα μεσσία.⁴⁵ Ο καθηγητής ἔγραψε στόν πίνακα τό συγκεκριμένο ἀραμαϊκό κείμενο, τό ἀνέλυσε φιλολογικά και θεολογικά και ἀπέδειξε μέ τρόπο πού δέν ἐπιδεχόταν ἀμφισβήτηση διτι ἡ μετάφραση και ἡ ἐρμηνεία του ἀπό τὸν Ἀιζενμάν ήταν ἐσφαλμένες.⁴⁶ Δέν δίσταζε φυσικά νά διαφωνήσει ἀκόμη και μέ καθολικῶς ἀποδεκτές θέσεις τῆς ἔρευνας, ὅταν αύτές κατά τήν ἀποψή του παρέβλεπαν τά δεδομένα τῶν κειμένων. Ἐπέμενε στό διτι ὁ ἔκηγητής τῆς Καινῆς Διαθήκης δέν πρέπει νά ἀρχίζει τήν ἔρευνά του ἀπό τή δευτερεύουσα βιβλιογραφία, ἀλλά πάντοτε ἀπό τό κείμενο, μέ μοναδικά ἐργαλεῖα του ένα λεξικό και ἔνα ταμεῖο χωρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης (concordancia). Διότι μόνο κατ' αὐτόν τόν τρόπο μπορεῖ νά προσεγγίσει πρωτογενῶς τό κείμενο μένοντας ἀνεπτρέαστος ἀπό τίς διάφορες ἐπικρατοῦσες ἐρμηνευτικές τάσεις, οι δόποιες είναι συχνά ἐσφαλμένες.

Ἐπεδίωκε τήν ευνεγρασία μέ τούς συναδέλφους του. Εἶχα τήν εύκαιρία νά παρακολουθήσω σεμινάριο του ἀπό κοινοῦ μέ τόν Πέτερ Στουλμάχερ μέ θέμα «Ἐίναι ὁ Ἰησοῦς ὁ Μεσσίας;».⁴⁷ Ἐπίσης σέ ἄλλο σεμινάριο ἀπό κοινοῦ μέ τόν δογματολόγο Ἐμπερχαντ Γιούνγκελ (Eberhard Jungel) συζήτησε διεξοδικά τήν ἀλληλογραφία Λουθήρου και Ἐράσμου σχετικά μέ τή σωτηριολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπως αύτή ἀναπτύσσεται στήν Πρός Γαλάτας Ἐπιστολή. Ἄλλα ἡ πιό ἐντυπωσιακή γιά μένα ἐμπειρία ήταν αύτή τῆς εἰσηγήσεώς του και τῆς συζητήσεως πού ἀκολούθησε στό πλαίσιο τοῦ μεταπτυχιακοῦ σεμιναρίου (Sozietät) τοῦ συναδέλφου του Μάρτιν Χένγκελ μέ θέμα παρεμφερές πρός αὐτό πού θά ἀναπτύξει στή σημερινή ἐκδήλωση: «Τό ἀδύνατον τοῦ ἐρωτήματος γιά τόν ιστορικό Ἰησοῦ».⁴⁸ Σημειωτέον διτι τά μετα-

⁴⁵ Βλ. R. H. Eisenmann και M. O. Wise, *The Dead Sea scrolls uncovered: the first complete translation and interpretation of 50 key documents withheld for over 35 years*, Element, Ρόκπορτ (Μασσαχουσέτη) 1992.

⁴⁶ Βλ. μεταξύ ἄλλων τήν κριτική τῶν θέσεων τοῦ Ἀιζενμάν στόν A. Segal, «A First Look at Key Scrolls», *Biblical Archaeology Review* 19.1 (1993), σ. 60-61.

⁴⁷ Βλ. τίς σχετικές θέσεις τοῦ Χόφιους στό ἄρθρο του «Ist Jesus der Messias?», *Neutestamentliche Studien*, 8.π., σ. 108-134.

⁴⁸ Βλ. μάζ συνοπτική παρουσίαση τῶν σχετικῶν θέσεων τοῦ Χόφιους στή μελέτη του «Die Bedeutung Hans Joachim Iwands für die Exegese des Neuen Testaments», *Exegetische Studien*, 8.π., σ. 290-296.

πτυχιακά σεμινάρια τοῦ καθηγητῆ Χένγκελ πραγματοποιοῦνταν στό σπίτι του καὶ διαρκοῦσαν τρεισήμισι περίπου ὥρες μέ μισή ὥρα διάλειμμα. Στό πρῶτο μισό τοῦ σεμιναρίου γινόταν ἡ εἰσήγηση ἀπό τὸν ἴδιο τὸν καθηγητή ἢ ἀπό προσκεκλημένους του, καὶ στό δεύτερο μισό ἡ σχετική συζήτηση. Τό θέμα τοῦ σεμιναρίου ἐκείνου τοῦ ἔξαμήνου ἦταν «ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς» καὶ βέβαια ἡ εἰσήγηση τοῦ καθηγητῆ Χόφιους προκάλεσε ἔντονη συζήτηση. Κατά τὴ διάρκειά της βρέθηκε νά δέχεται ὁμοβροντίες ἐνστάσεων ἀπό τὸν Χένγκελ καὶ κάποιους ἐκ τῶν μαθητῶν του. “Ομως σέ καμία περίπτωση δέν φάνηκε νά πτοεῖται καὶ σέ μένα προσωπικά ποτέ δέν φάνηκε ὅτι μπόρεσε κάποιος νά κλονίσει ἔστια καὶ κατ’ ἐλάχιστον τά ἐπιχειρήματά του.

‘Ο ἴδιος ὁ Χένγκελ, θιασώτης τῆς ἔξελιξης τῆς χριστολογίας στό πέρασμά της ἀπό τὸν ιουδαϊσμό στόν ἑλληνισμό μέσω τῆς παύλειας κυρίως ἵεραποστολῆς,⁴⁹ διατύπωνε τὴν ἀπορία του σχετικά μέ τὴν ὑπαρξη τοῦ προπαύλειου χριστολογικοῦ ὄμρου τῆς Πρός Φιλιππησίους Ἐπιστολῆς (2,6-11), πού, ἀν καὶ ἔξαιρετικά πρώιμος, ἐκπροσωπεῖ μιά τόσο ὑψηλή χριστολογία. Τό κείμενο αὐτό δέν ταιριάζε στό μοντέλο τοῦ Χένγκελ, ἡ ὑπαρξή του ὅμως ἐπιβεβαιώνει τή βασική θέση τοῦ Χόφιους: ὅτι μπορεῖ νά μεταβλήθηκε ἡ χριστολογική ἔκφραση, ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ πρώτη χριστιανική κοινότητα πίστευε στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.⁵⁰

Στό σημείο αὐτό μπορεῖ κανείς νά ἀναρωτηθεῖ ἀν ἡ βαθιά πίστη τοῦ ἴδιου τοῦ Χόφιους δέν τὸν καθοδηγοῦσε στό νά συνάγει συμπεράσματα συμβατά μέ αὐτήν ἀκριβῶς τὴν πίστη ἀπό τή μελέτη τῶν καινοδιαθηκικῶν κειμένων, καὶ ἄρα ὅχι ἀντικειμενικά ἀπό ἐπιστημονικῆς πλευρᾶς. ‘Ο ἴδιος ἀπαντοῦσε σέ αὐτό τό ἐρώτημα ὅτι, ὅταν ἐφαρμόζεται σωστά ἡ ἱστορικοκριτική μέθοδος, τότε ἀνεξαρτήτως τῆς προσωπικῆς πίστεως τῶν ἑρμηνευτῶν, αὐτοί θά καταλήξουν πάντοτε στά ἴδια συμπεράσματα σχετικά μέ τό περιεχόμενο τῶν κειμένων πού μελετοῦν. Μέ ἄλλους λόγους, δέν ἀπαιτεῖται ἡ πίστη, ὥστε νά μποροῦμε νά ἀντιληφθοῦμε τό περιεχόμενο τῶν κειμένων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλά μόνον ἡ ὄρθιή ἐπιστημονική μεθοδολογία. Ἡ πίστη ἔχει σχέση μόνο μέ τό ἀν ἀποδέχεται κανείς αὐτό τό περιεχόμενο ὡς ἀληθέας ἡ ὅχι ἀλλά τό ἐρώτημα αὐτό εἶναι καθαρά προσωπικό καὶ δέν ἔχει σχέση μέ τὴν ἐπιστήμην.⁵¹

⁴⁹ Βλ. σχετικά M. Hengel, «Christologie und neutestamentliche Chronologie: Zu einer Aporie in der Geschichte des Urchristentums», στό: τοῦ ἴδιου, *Studien zur Christologie: Kleine Schriften IV* (WUNT 201), Mohr Siebeck, Τυβίγγη 2006, σ. 27-52.

⁵⁰ Βλ. ἐνδεικτικά O. Hofius, «Ο Χριστός ὡς συνδημιουργός καὶ ἀνακαινιστής τῆς κτίσεως κατά τὸν χριστολογικό ὄμρο Κολ 1,15-20», *Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου*, δ.π., σ. 321-339.

⁵¹ Βλ. σχετικά O. Hofius, «Jesus Christus – Die Mitte der Heiligen Schrift: Grundlinien des evangelischen Schriftverständnisses», στό W. Baschirow, H. Lichtenberger, F. Schweitzer καὶ A.

Στά μαθήματά του πάντως ὁ Χόφιους, ὅπως καὶ στίς μελέτες του, πάντοτε ἐπεδίωκε νά ἀξιοποιήσει θεολογικά τά ἔρμηνευτικά του συμπεράσματα. Διακήρυττε ὅτι εἶναι ἀναγκαῖος καὶ γόνιμος ὁ διάλογος μεταξύ βιβλικῆς ἐπιστήμης καὶ συστηματικῆς θεολογίας. Ή μία δέν νοεῖται χωρίς τήν ἄλλη.⁵² Ο ἴδιος θεωροῦσε τά ἔρμηνευτικά συμπεράσματά του καὶ ὑπό συστηματικό-θεολογικό πρίσμα ἐπικεντρώνοντας βέβαια τό ἐνδιαφέρον του ἀπό ὅλα τά κεφάλαια τῆς δογματικῆς κυρίως σέ αὐτά τῆς χριστολογίας καὶ τῆς σωτηριολογίας.

Στό πλαίσιο αὐτό πρέπει νά νονθεῖ καὶ ἡ συζήτηση πού ἀρκετά συχνά λάμβανε χώρα στά μαθήματα τοῦ Χόφιους σχετικά μέ τό πρόβλημα τοῦ ἀπόλυτου προορισμοῦ στήν Καινή Διαθήκη, πού ὁ καθηγητής ἔβλεπε καθαρά τόσο στά παύλεια κείμενα, δσο καὶ στό τέταρτο Εὐαγγέλιο.⁵³ Ἐπρόκειτο γιά ἔνα ἀγκάθι γιά τόν ὅμιλοῦντα, καθότι ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία ἀπορρίπτει τή συγκεκριμένη θεολογική διδασκαλία. Όστόσο οἱ συζητήσεις μου μέ τόν καθηγητή Χόφιους, ὁ δόποιος πρόθυμα προσφέρθηκε νά ἀπαντήσει στίς ἀπορίες μου –τήν πρώτη φορά μάλιστα σέ ἔναν περίπατο μετά τό σεμινάριο γιά μισή περίπου ὥρα πρός τό Osterberg, τό λόφο ὃπου βρισκόταν τό σπίτι του— μέ ὁδήγησαν στό νά ἀναζητήσω ἀπαντήσεις στό θέμα αὐτό ὅχι μόνο ὑπό τό αὐστηρά δογματικό πρίσμα τοῦ Ὁρθόδοξου θεολόγου, ἀλλά καὶ ὑπό τό πρίσμα τοῦ ἔρευνητῆ, ὁ δόποιος προσπαθεῖ νά μελετήσει τά κείμενα ἀπρούποθετα ἐντάσσοντάς τα στήν ἐποχή τους καὶ κατανοώντας τήν ὄρολογία τους μέ βάση τό περιβάλλον καὶ τίς προκλήσεις πού προέρχονται ἀπό αὐτό.⁵⁴

Ο καθηγητής Χόφιους ζούσε καὶ ἀνέπνεε τόσο στήν ἔρευνα, δσο καὶ στά μαθήματά του, μέσα στήν ἀτμόσφαιρα τῶν βιβλικῶν κειμένων. Ως ἐκ τούτου χρησιμοποιοῦσε σέ πολύ μεγάλο βαθμό καὶ ἀπέδιδε τεράστια σημασία στήν καλή γνώση τῆς Παλαιᾶς

Wassin (ἐπιμ.), *Was ist orthodox? Was ist evangelisch?* (Theologie Interdisziplinär 13), Neukirchener, Νότικηρχεν-Φλόν 2011, σ. 37-39.

⁵² Ελ. O. Hofius, «Neutestamentliche Wissenschaft – eine theologische Disziplin», στό E.-M. Becker (ἐπιμ.), *Neutestamentliche Wissenschaft: Autobiographische Essays aus der Evangelischen Theologie*, Francke, Τυβίγγη/Βασιλεία 2003, σ. 285· τοῦ ἴδιου, «Neutestamentliche Exegese in systematisch-theologischer Verantwortung: Erwägungen zu den Aufgaben einer theologischen Disziplin», *Exegetische Studien*, δ.π., σ. 267-281.

⁵³ Βλ. κυρίως *Prahm* 9-11 καὶ *Iw* 12,37-41, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀντιπροσωπευτικά τίς μελέτες O. Hofius, «Wort Gottes und Glaube bei Paulus», *Paulusstudien*, δ.π., σ. 174· τοῦ ἴδιου, «Das Evangelium und Israel: Erwägungen zu Römer 9-11», *Paulusstudien*, δ.π., σ. 180· τοῦ ἴδιου, «Das Wunder der Wiedergeburt: Jesu Gespräch mit Nikodemus Joh 3,1-21», *Johannesstudien*, δ.π., σ. 66-73.

⁵⁴ Γιά μά πρώτη ἐκ μέρους μας ἀπόπειρα ἀντιμετώπισης τοῦ θέματος αὐτοῦ, βλ. Χρ. Καραχόλης, *Η θεολογική σημασία τῶν θαυμάτων στό Κατά Ιωάννην Εὐαγγέλιο*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 500-513.

Διαθήκης. "Ομως, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἔβλεπε ἔνα ἀγεφύρωτο θεολογικό χάσμα μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Κατ' αὐτὸν ἡ Παλαιά Διαθήκη θέτει μέτ' ἐπιτάσεως, ἔνα ἐρώτημα τὸ διποῖο ἐντὸς τῆς ἴδιας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραμένει ἀνοικτό μέχρι τέλους, καὶ δέν λαμβάνει ὁριστική ἀπάντηση. Τό ἐρώτημα αὐτό εἶναι τὸ ἔξης: Ποιά θά εἶναι ἡ τελευταία λέξη τοῦ Θεοῦ πρός τὸν ἀμαρτωλό ἀνθρώπο; Ή τιμωρία του ἢ τὸ ἔλεος πρός αὐτὸν; Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπαντοῦν εἴτε μέ τὸν ἔναν εἴτε μέ τὸν ἄλλο τρόπο, ἀφήνοντάς το οὐσιαστικά ἀνοικτό. Δέν θά μποροῦσαν νά τὸ ἀντιμετωπίσουν διαφορετικά, διότι στήν ἐποχή τους ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἀκόμη δέν ἔχει δώσει σαφή ἀπάντηση σέ αὐτό τὸ ἐρώτημα. Ἀπαντᾶ ὅμως ὁριστικά μέ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Γίου του στήν ἐποχή τῆς Καινῆς Διαθήκης, μέ τρόπο πού γιά τὰ δεδομένα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ἀδιανόητος.⁵⁵

Ο Ἰησοῦς Χριστός εἶναι κατά τὸν Χόφιους τὸ μέσον τῆς Γραφῆς.⁵⁶ Μόνο μέσα από τὸ δικό του πρόσωπο ἔχει νόημα ὀλόκληρη ἡ Γραφή. Μόνον ἀν εἶναι πραγματικός Θεός, ὅπως καὶ πραγματικός ἀνθρωπός, ἔχει νόημα ἡ πίστη στὸ περιεχόμενο τῶν βιβλικῶν κειμένων. Έάν εἶναι ἔνα ἀπλό ἡθικό ἀνάστημα καὶ πρότυπο, τότε ἐνδεχομένως νά μποροῦν νά βρεθοῦν ἀντίστοιχα ἡ καὶ ἀκόμη καλύτερα πρότυπα στήν ἀνθρώπινη ιστορίᾳ· τότε ὁ Χριστός δέν εἶναι μοναδικός. Αὐτό πού τὸν καθιστᾶ πραγματικά μοναδικό εἶναι ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀληθινός Θεός πού ἔγινε ἀνθρωπός, γιά νά ἀπαντήσει στὸ προαναφερθέν ἀνοικτό ἐρώτημα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅτι ἡ ὁριστική ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ στήν ἀμαρτίᾳ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἔλεος καὶ ἡ συγχώρηση.⁵⁷ Η σωτηριολογία ἐπομένως τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀπορρέει ἀπό τὴν χριστολογία τῆς. Ἀκριβῶς ἐπειδή ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἀληθινός Θεός, γι' αὐτό καὶ μόνο γι' αὐτό μπορεῖ νά σώσει τὸν ἀνθρώπο διαφορετικά αὐτὸ θά ἦταν ἀδύνατον. Η σωτηρία δέν εἶναι ἡθική, ἀλλά ὀντολογική πραγματικότητα.⁵⁸ Η ἡθική δέν εἶναι φυσικά ἀδιάφορη, ἀλλά ἀπορρέει ἀπό τὴν πραγματικότητα τῆς σωτηρίας.⁵⁹

⁵⁵ O. Hofius, «Ἡ ἀποστολική περὶ Χριστοῦ μαρτυρίᾳ», Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 493-496.

⁵⁶ O. Hofius, «Βίσαγωγή», Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 20· τοῦ ἴδιου, «Ἡ ἀποστολική περὶ Χριστοῦ μαρτυρίᾳ», δ.π., σ. 485-487· τοῦ ἴδιου, «Die Bedeutung Hans Joachim Iwands», *Exegetische Studien*, δ.π., σ. 284-290. Βλ. καὶ τὸν ἀριερωματικό τόμο πρὸς τὴν τοῦ καθηγητῆ Χόφιους ἔξ αφερμῆς τῶν ἔξηροστῶν γενεθλίων του, Ch. Landmesser, H.-J. Eckstein καὶ H. Lichtenberger (ἐπιμ.), *Jesus Christus als die Mitte der Schrift: Studien zur Hermeneutik des Evangeliums*, De Gruyter, Βερολίνο/Νέα Υόρκη 1997.

⁵⁷ O. Hofius, «Ἡ ἀποστολική περὶ Χριστοῦ μαρτυρίᾳ», δ.π., σ. 495.

⁵⁸ Βλ. ἀντιπροσωπευτικά O. Hofius, «Ἡ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου. Η διήγηση Iω 11,1-44 ὡς μαρτυρία ἀφηγηματικῆς χριστολογίας», Ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου, δ.π., σ. 81-114.

⁵⁹ Βλ. σχετικά O. Hofius, «Glaube und Taufe nach dem Zeugnis des Neuen Testaments», *Neutestamentliche Studien*, δ.π., σ. 267-268.

Δέν μπορῶ νά μήν ἀναφερθῶ στό σημεῖο αὐτό εἰδικά στήν ἀγάπη τοῦ καθηγητῆ Χόφιους γιά τὸν Ἀπόστολο τῶν ἔθνων. Ἐνθυμοῦμαι μεταξύ ἄλλων τὸ μάθημα τῆς ἐρμηνείας τῆς Πρός Ρωμαίους Ἐπιστολῆς, ποὺ διήρκεσε δχι ἔνα, ἀλλά δύο ἑξάμηνα, ἔνα ὅλοκληρο ἀκαδημαϊκό ἔτος. Στό τελευταῖο μάθημα τὸ κατάμεστο ἀμφιθέατρο δέν σταματοῦσε τὸ χειροκρότημα ἐπὶ πολλή ὥρα. “Οὐμως ὁ Χόφιος δέν ἔδειξε καθόλου ἐνθουσιασμένος μέ τὴν «ἐπιτυχία» του. Ψέλλισε ἀπλῶς ὅτι οἱ φοιτητές τὸν φέρουν σέ δύσκολη θέση καὶ τούς ζήτησε νά σταματήσουν. Τότε καὶ μόνο τότε ἔπαισε τὸ χειροκρότημα καὶ τὸ κτύπημα τῶν ἑδράνων. Μοῦ ἦταν ἀμέσως σαφές ὅτι ὁ καθηγητής δέν πίστευε ὅτι ἔκανε κάτι πού νά ἀξίζει αὐτό τὸ χειροκρότημα. Προφανῶς πίστευε ἀκράδαντα ὅτι ἡ ἀναγνώριση αὐτοῦ τοῦ εἰδούς ἀξίζει στήν πραγματικότητα μόνο στόν ἴδιο τὸν Παῦλο. Ἐκεῖνος τὸ μόνο πού ἔκανε ἦταν νά τὸν διερμηνεύσει, κατ’ ἀντίστοιχο ἵσως τρόπο πρός τή βαθιά πίστη τοῦ Παύλου ὅτι καὶ ὁ ἴδιος δέν εἶχε νά καυχηθεῖ γιά τίποτε, παρά μόνο γιά τὴν ἀσθένειά του, ἀφοῦ ὅλα ὅσα εἶχε ἐπιτύχει τά εἶχε πραγματοποιήσει μέσω αὐτοῦ ὁ Θεός (1 Κορ 4,7· 2 Κορ 10,17-18). Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά δῆλοι συναισθανόμασταν ὅτι ὅντως ἔκεινες οἱ ἐρμηνευτικές διαλέξεις γιά τὴν Πρός Ρωμαίους Ἐπιστολή, ὅπως καὶ δῆλες οἱ ἀντίστοιχες παραδόσεις γιά τίς ἄλλες μεγάλες ἐπιστολές τοῦ Παύλου μᾶς ἀνοιγαν τή θύρα, ὥστε νά τολμήσουμε νά διεισδύσουμε δειλά καὶ διστακτικά στή σκέψη καὶ τὴν ἐμπειρία αὐτοῦ τοῦ κολοσσοῦ τῆς πρωτοχριστιανικῆς θεολογίας, μᾶς ξετύλιγαν τὸν μίτο τῆς Ἀριάδνης, ὥστε νά μποροῦμε νά προσανατολίζόμαστε καὶ νά μή χανόμαστε στά βάθη τῆς παύλειας θεολογίας.

Βέβαια δέν ἦταν μόνον ὁ Παῦλος. Ἰδιαίτερη ἦταν ἡ ἀγάπη τοῦ Χόφιους γιά τὸ Κατά Μάρκον καὶ τὸ Κατά Ιωάννην Εὐαγγέλιο. Θεωροῦσε ἔξαιρετικά σημαντική τήν ἐπὶ τοῦ Ὁρούς Ὁμιλία τοῦ Κατά Ματθαίον Εὐαγγελίου (5-7). Ἀνέλυε στά μαθήματά του τίς διηγήσεις τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, μέ ιδιαίτερη ἔμφαση στό στοιχεῖο τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεώς του. Περιγγηθήκαμε μέ τή δική του καθοδήγηση στήν Πρός Ἐβραίους καὶ στίς Ποιμαντικές Ἐπιστολές. Ἀκούσαμε συστηματική Χριστολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης γιά ἔνα ἑξάμηνο. Φυσικά ὅλοκληρη ἡ Καινή Διαθήκη, καὶ κατ’ ἐπέκτασιν ἡ Βίβλος, ἦταν παρούσα στίς παραδόσεις του.

Μᾶλλον δέν χρειάζεται νά ἐπιμείνω ιδιαίτερα στίς ἐπί μέρους ἐπιστημονικές ἀρετές του, οἱ ὅποιες θά ἀναδειχθοῦν ἀβίαστα ἐνώπιον τοῦ ἀναγνώστη τοῦ ἐκδοθέντος τόμου τῶν μελετῶν του. Ἐπιγραμματικά ἀναφέρω ἀπλῶς τήν ἔξαντλητική του ἐπιμονή στή διευκρίνιση καὶ τῆς ἐλάχιστης ἀκόμη λεπτομέρειας, στήν ἀποσαφήνιση καὶ τοῦ φαινομενικά πιό ἀσήμαντου ἐρμηνευτικοῦ ζητήματος· τή σπάνια φιλολογική του κατάρτιση στήν ἀρχαία ἑλληνική, στή λατινική, στήν ἐβραϊκή καὶ στήν ἀραμαϊκή γλώσσα· τίς ἀνεξάντλητες ιστορικές του γνώσεις γιά τό ιουδαικό καὶ τό

έλληνορωμαϊκό περιβάλλον της Καινῆς Διαθήκης· τήν ἐνδελεχή καί χριτική ἀποτίμηση τῆς δευτερεύουσας βιβλιογραφίας· τήν θεολογική του συνέπεια⁶⁰ τήν καθαρή του γλώσσα· τή δομημένη σκέψη· τήν ύπερμετρη ἀγάπη του γιά τό ἀντικείμενο. Στά κείμενά του ἀγωνίζεται κανείς νά βρει κάποιο λάθος, ἀλλά εἰς μάτην. Αύτο σημαίνει μά τόσο μεγάλη ἀγάπη γιά τό ἀντικείμενο πού ξεπερνᾶ τήν ἐπιστημονική ἀφοσίωση καί προσλαμβάνει ὑπαρξιακές διαστάσεις.⁶¹

Θά μποροῦσα νά ἀναφέρω πολλά ἀκόμη στό πλαίσιο αύτό. Ἀλλά ἡ παρουσίαση αύτή δέν ἔχει καί δέν μπορεῖ νά ἔχει ἀξιωση πληρότητας, ὅπως τό δήλωσα ἀπό τήν ἀρχή. Ο στόχος μου ήταν νά παρουσιάσω τή ζωή καί τό ἔργο του καθηγητῆ ὑπό τόν τύπο ἀφήγησης, ἀναγκαστικά ἀποσπασματικῆς, ἐλπίζω διμως ἀντιπροσωπευτικῆς. Ωστόσο δέν μπορῶ νά ὀλοκληρώσω αύτήν τήν προσπάθεια μέ τά δικά μου λόγια. Θά παραθέσω ώς ἐπίλογο τά λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ καθηγητῆ «Οτφρηντ Χόφιους γιά τήν καινοδιαθηκική ἐπιστήμη σέ μιά ἀποστροφή πού νομίζω συγκεφαλαιώνει τήν προσέγγισή του, τό πρόταγμα τής πολυετοῦς καί ἔξαντλητυχῆς ἐπιστημονικῆς του ἐνασχόλησης:

Μόνο μιά καινοδιαθηκική ἐπιστήμη ἡ ὅποια παίρνει στά σοβαρά τή δέσμευσή της ἐντός τοῦ κανόνα τῶν ἀντικειμένων τής Θεολογίας, καί συγχρόνως τήν εύθυνη της γιά τό κήρυγμα, τή διδασκαλία καί τήν πράξη τής Ἐκκλησίας, μπορεῖ νά είναι καί θά είναι αύτό πού τήν καθιστᾶ μιά μεστή περιεχομένου καί συνεπῶς ἀξιοσέβαστη ἐπιστήμη, δηλαδή ἔνας θεολογικός κλάδος.⁶²

⁶⁰ Γιά ὅλα τά παραπάνω χαρακτηριστικά, βλ. ἐνδεικτικά τή μελέτη τοῦ O. Hofius, «Τό ἐκ τῶν Ο' κείμενο τοῦ Δν 7,13-14. Σκέψεις σχετικά μέ τή μορφή καί τό μήνυμά του», *Η ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου*, δ.π., σ. 497-530.

⁶¹ Βλ. ἀντιπροσωπευτικά O. Hofius, «Εἰσαγωγή», *Η ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου*, δ.π., σ. 17-32.

⁶² O. Hofius, «Neutestamentliche Wissenschaft», στό Becker (ἐπιμ.), *Neutestamentliche Wissenschaft*, δ.π., σ. 285.